

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของความสำคัญของปัญหา

การไหว้ครูไชน-ละคร เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาช้านาน ในแวดวงศิลปินและบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการแสดง มีความเชื่อสืบกันมาว่า เป็นพิธีกรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์ เพราะระบบความเชื่อนี้ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเชื่อว่านาฏยศาสตร์วิชาแห่งการฟ้อนรำ มีกำเนิดมาจากเทพเจ้าและได้ถ่ายทอดลงมาสู่มนุษยโลก¹ สืบมาเป็นแบบแผนในปัจจุบัน อีกทั้งเนื้อเรื่องที่ใช้แสดงบางส่วนเป็นตำนานเรื่องราวของเทพเจ้าโดยตรง ด้วยเหตุนี้ความเชื่อในส่วนนี้จึงมีอิทธิพลที่ก่อให้เกิดรูปแบบพิธีกรรม และเป็นประเพณีให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในแวดวงนาฏยศิลป์ จัดพิธีไหว้ครูขึ้นเป็นประจำอย่างน้อยปีละครั้ง หลักฐานการประกอบพิธีไหว้ครูที่ปรากฏเป็นรูปเอกสารมีอยู่น้อยมาก และปรากฏเป็นครั้งแรกในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น²

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, อธิบายตำนานการฟ้อนรำ, พิมพ์ในงานถวายพระเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย (พระนคร : 2466), หน้า 1-7

* เรื่องรามเกียรติ์ เป็นการแสดงตำนานพระนารายณ์ (รามาวตาร) เรื่องอุณรุท เป็นการแสดงที่เกี่ยวกับพระนารายณ์ (อวตารเป็นพระกฤษณะ หรือพระบรมจักรกฤษณ์)

² ธนิต อญุโพธิ์, "พิธีไหว้ครูและครอบไชนละครคน," ใน ศิลปะละครคนรำหรือคู่มือนาฏศิลป์ไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศิวพร, 2516), หน้า 304.

การประกอบพิธีไหว้ครูในละคร ผู้ประกอบพิธีเป็นบุคคลที่มีความสำคัญสูงสุดในฐานะเป็นประธานของเหล่าศิลปินหรือหัวหน้าศิษย์และมีหน้าที่เปรียบเสมือนสื่อติดต่อระหว่างเทพเจ้า ครู อาจารย์ และศิษย์ในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังปฏิบัติหน้าที่ในบทบาทของพระภคฤๅษีมาประกอบพิธีครอบให้สานุศิษย์ความสำคัญดังกล่าวนี้จึงมีกฎเกณฑ์กำหนดไว้ว่า ผู้ประกอบพิธีจะต้องมีคุณสมบัติครบถ้วนทั้งในด้านคุณวุฒิ วิทยวุฒิ และที่สำคัญที่สุด ผู้ประกอบพิธีจะต้องได้รับมอบกรรมสิทธิ์ (การอนุญาต) จากผู้ประกอบพิธีท่านเดิม เท่าที่ปรากฏสืบมา ผู้ประกอบพิธีในอดีตได้รับมอบกรรมสิทธิ์การประกอบพิธี แต่มิได้มีโอกาสศึกษาวิธีการจากท่านโดยตรง โดยเฉพาะในเรื่องตำราไหว้ครูนั้น ส่วนใหญ่ผู้ประกอบพิธีท่านเดิมจะรักษาไว้และมอบให้กับศิลปินที่เป็นเครือญาติกันมากกว่าที่จะมอบให้ลูกศิษย์ที่ท่านได้มอบกรรมสิทธิ์ให้ ด้วยเหตุนี้แบบแผนวิธีการต่าง ๆ ผู้ที่จะปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธีจึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาจัดทำรูปแบบด้วยตนเอง และมีความเข้าใจในบางส่วนที่แตกต่างจากครูของตน บางครั้งจึงเพิ่มเติมหรือเปลี่ยนแปลงขั้นตอนพิธีกรรมบ้าง แต่ทั้งนี้แบบแผนขั้นตอนหลัก ๆ ได้ดำเนินไปตามกฎเกณฑ์ที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา จึงเกิดเป็นแบบแผนตำราของผู้ประกอบพิธีแต่ละท่าน โดยเฉพาะในเรื่องการรำของผู้ประกอบพิธี ปรากฏว่ามีการเปลี่ยนแปลงขั้นตอนไปจากเดิม แบบแผนของพระยานัฏกานูรักษ์ (ทองดี สุวรรณภารต) ซึ่งแบ่งพิธีไหว้ครู เป็น 3 ภาค คือ ภาคพิธีสงฆ์ ภาคพิธีไหว้ครู (นุชาครู) ภาคพิธีครอบ การรำของผู้ประกอบพิธีจะปรากฏอยู่ในพิธีครอบ แต่แบบแผนการประกอบพิธีไหว้ครูในปัจจุบันที่สืบต่อกันมา ปรากฏว่ามีการนำหน้าพาทย์บางหน้าพาทย์ อาทิ หน้าพาทย์พราหมณ์เข้า ไปปรากฏอยู่ในภาคพิธีไหว้ครู การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้น่าจะมีเหตุผลในการเปลี่ยนแปลงลำดับขั้นตอนการเรียกเพลงหน้าพาทย์ที่เกิดขึ้น ควรจะมีเหตุผลที่สามารถอธิบายได้ เพราะเหตุว่าในวงการนาฏศิลป์จะมีขนบปฏิบัติอย่างเคร่งครัดในเรื่องความเคารพเชื่อฟังครู โดยเฉพาะในเรื่องการปฏิบัติตามครู ทั้งในเรื่องของท่ารำที่ครูถ่ายทอดความคิดต่าง ๆ ก็เช่นกัน การที่ศิษย์ปฏิบัติผิดไปจากครู นับว่าเป็นความผิดที่ร้ายแรง อาจนำมาสู่ความอับมงคลแก่ศิษย์ได้ ถึงกับมีสำนวนเหยียดหยามศิษย์ประเภทนี้ว่า “ศิษย์นอกครู” และเรียกสิ่งที่ไม่ดีที่เกิดขึ้นกับศิษย์ว่า “แรงครู” เป็นต้น

เพราะเหตุว่าครูผู้มอบให้มิได้มีโอกาสชี้แนะ อีกทั้งมีขนบบัญญัติ ห้ามมิให้ศิษย์ประกอบพิธี ขณะที่ครูผู้มอบให้ยังมีชีวิตอยู่นอกจากจะได้รับอนุญาตจากครูให้ประกอบพิธีแทนตน แต่อย่างไรก็ตามไม่เคยปรากฏว่าศิษย์ผู้ใดประกอบพิธีฯ ขณะที่ครูผู้มอบยังมีชีวิตอยู่

พิธีการไหว้ครูโขน-ละคร เป็นเรื่องที่สำคัญในวิชานาฏศิลป์ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลง ขั้นตอนการเรียกเพลงหน้าพาทย์จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในวิชาการทางด้านนาฏศิลป์ หนึ่ง ผู้ประกอบพิธี จะต้องมีความสมบัติพิเศษในการรำรำ เพราะในขณะที่ประกอบพิธี ผู้ประกอบพิธีรำหน้าพาทย์สำคัญหลายเพลง เพลงหน้าพาทย์ต่าง ๆ เหล่านี้มีลักษณะพิเศษ บางหน้าพาทย์ไม่ปรากฏที่ใช้ในการแสดง ใช้เฉพาะการประกอบพิธีไหว้ครูเท่านั้น บางหน้าพาทย์ถึงจะมีที่ใช้ในการแสดง แต่เมื่อนำมาใช้ในพิธีไหว้ครู ก็จะมีท่ารำที่แตกต่างเป็นพิเศษ ความแตกต่างของกระบวนการรำหน้าพาทย์ ได้เปลี่ยนไปตามแนวคิดของผู้ประกอบพิธีแต่ละยุคสมัย

การเคลื่อนที่ของกระบวนการรำหน้าพาทย์ในพิธีไหว้ครู เป็นเรื่องที่ไม่ได้มีผู้ใดได้ศึกษา มาก่อน แต่ละหน้าพาทย์มีลักษณะพิเศษ น่าจะเป็นสิ่งที่บ่งบอกหรือมีเหตุผลอย่างหนึ่งอย่างใด ก็เป็นไปได้

กฎเกณฑ์การคัดเลือกผู้ประกอบพิธี ในสายพิธีหลวง คัดเลือกผู้ประกอบพิธีจากครูที่มีความสามารถ ทางนาฏศิลป์ ฝ่ายตัวพระเท่านั้น ไม่นิยมคัดเลือกครูฝ่ายอื่น ๆ แต่ก็มีข้อยกเว้นไว้ว่า ถ้าไม่มีครูนาฏศิลป์ฝ่ายพระให้คัดเลือกครูนาฏศิลป์ฝ่ายยักษ์ แต่ก็ไม่ปรากฏว่าครูนาฏศิลป์ฝ่ายยักษ์ ได้รับการคัดเลือกเป็นผู้ประกอบพิธีในสายพิธีหลวงแต่อย่างใด เหตุผลของกฎเกณฑ์ข้อนี้ ควรได้รับการศึกษาและน่าจะเกี่ยวข้องกับเรื่องกระบวนการรำหน้าพาทย์ของผู้ประกอบพิธีอีกด้วย เป็นประเด็นปัญหาที่ไม่ปรากฏว่าได้เคยมีผู้ใดได้ศึกษามาก่อนเช่นกัน

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้นำประเด็นปัญหาเรื่องการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ในพิธีไหว้ครูโขน-ละคร (พิธีหลวง) ในส่วนต่าง ๆ ของการประกอบพิธี โดยเฉพาะในเรื่องการรำของผู้ประกอบพิธีซึ่งเป็นส่วนที่มีความสำคัญยิ่ง แต่ในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงลำดับขั้นตอน และมีแนวคิดที่คลาดเคลื่อนไปจากเดิมประเด็นปัญหาเหล่านี้มีสาเหตุที่เกิดจากเหตุผลประการใดบ้าง ซึ่งเป็นปัจจัยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาในเรื่องความเป็นมา ความสำคัญ ความหมาย เหตุผลและการเรียกเพลงหน้าพาทย์ในพิธีไหว้ครูโขน-ละคร (พิธีหลวง)
2. เพื่อศึกษารูปแบบการรำของผู้ประกอบพิธี และแนวคิดในการคัดเลือกท่ารำ

ขอบเขตของการวิจัย

1. มุ่งศึกษาค้นคว้า พิธีไหว้ครูโขน-ละคร ในสายพิธีหลวง เรื่อง หน้าพาทย์ที่ผู้ประกอบพิธีรำว่า ที่ปรากฏหลักฐานตั้งแต่ ปี พ.ศ.2397 ถึง พ.ศ.2540
2. มุ่งศึกษากระบวนการรำของผู้ประกอบพิธี ซึ่งประกอบด้วยท่าหน้าพาทย์ พราหมณ์เข้า พราหมณ์ออก เสมอสามลา เสมอเกร เซ็ด (ถวายเครื่อง) ไปรยข้าวตอก (เทียวเดียว และสองเทียว) กราวรำ (รำส่งครู)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การเก็บและรวบรวมข้อมูล

1.1 ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ และบทความที่เกี่ยวข้องกับพิธีไหว้ครูโขน-ละคร จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ

- หอสมุดแห่งชาติ
- หอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ห้องสมุดวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร
- ห้องสมุดส่วนบุคคล ของทายาท นายอาคม สายาคม

เอกสารสำคัญที่ใช้เป็นหลักในการวิจัย

- ตำราไหว้ครูละครนอก ละครใน ในหนังสือตำนานเรื่องละครอิเหนา พระนิพนธ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
- ตำราไหว้ครู ฉบับนายเกษ (พระราม) พ.ศ.2397
- ตำราไหว้ครู ฉบับพระยานัฏกานูรักษ์ (ทองดี สุวรรณภารต) พ.ศ.2457 และบันทึกลายมือของท่าน
- ตำราไหว้ครูฉบับนายอาคม สายาคม ซึ่งสืบทอดมาจากหลวงวิลาศวงงาม (หรั่ง อินทรนัญ)
- ตำราไหว้ครู ฉบับ ม.ร.ว.จรูญสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์

1.2 ศึกษาจากการสังเกต และติดตามผู้ประกอบพิธีในฐานะเป็นผู้ช่วยผู้ประกอบพิธีไหว้ครูของกรมศิลปากร ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2514 จนถึงปัจจุบัน เป็นเวลากว่า 25 ปี

1.3 ศึกษาจากการสัมภาษณ์ ผู้ประกอบพิธีในราชการกรมศิลปากร ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2523 ถึงปัจจุบัน และผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้ศึกษา เรื่องพิธีไหว้ครู โขน-ละคร จำนวนทั้งสิ้น 10 ท่าน โดยแยกศึกษาจากการสัมภาษณ์ เป็น 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มผู้ประกอบพิธี หมายถึง ครูหรือศิลปินทางนาฏศิลป์โขนที่ได้รับมอบ ธรรมเนียม หรือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นผู้ประกอบพิธีในสายพิธีหลวง ได้ปฏิบัติ หน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธีในราชการของกรมศิลปากร

2. กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ หมายถึง ผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการประกอบพิธีและผู้ ที่ได้ศึกษาค้นคว้า มีผลงานการค้นคว้า เรื่องพิธีไหว้ครู โขน-ละคร เป็นที่ยอมรับในวงวิชาการ บางท่านเป็นปรมาจารย์ทางนาฏศิลป์ในปัจจุบัน และเกี่ยวข้องกับพิธีการไหว้ครู โขน-ละคร มาแต่ต้น

เงื่อนไขในการเลือกจากเกณฑ์ดังกล่าว ผู้วิจัยสามารถคัดเลือกผู้ประกอบพิธี ได้ 6 ท่าน และผู้ทรงคุณวุฒิ 4 ท่าน บุคคลทั้ง 10 ท่าน มีประวัติโดยย่อดังนี้

1.3.1 ผู้ประกอบพิธี

- นายอาคม สหายคม อดีตผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ (โขน) กรมศิลปากร ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ประกอบพิธีไหว้ครู โขน-ละคร สืบต่อจากหลวงวิลาศวงงาม (หว่า อินทรนัญ) ตั้งแต่ปี พ.ศ.2505-2525 ปัจจุบันถึงแก่กรรม

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ เรื่องพิธีไหว้ครู เพื่อเรียบเรียงเป็นเอกสาร ประกอบการสอน วิชานาฏศิลป์ไทยวิจัักษณ์ หลักสูตรนาฏศิลป์ ชั้นกลาง เมื่อปี พ.ศ.2523

- ม.ร.ว.จรรยาสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ ผู้ประกอบพิธีไหว้ครู โขน-ละคร ที่กรมศิลปากรเชิญมาเป็นผู้ประกอบพิธีของกรมศิลปากร ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2525-2527 ปัจจุบัน ถึงแก่กรรม

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ เรื่อง แบบแผนพิธีไหว้ครูตามแบบแผนของท่าน เมื่อปี พ.ศ.2525

- นายธีรยุทธ ยวงศรี ผู้ประกอบพิธีไหว้ครู ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเมื่อ ปี พ.ศ.2527

เกิดเมื่อ 1 มิถุนายน พ.ศ.2477 ปัจจุบันอายุ 63 ปี อดีตข้าราชการครูสังกัดวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ เรื่องความเป็นมาของแบบแผนการประกอบพิธีไหว้ครู และประวัติครูผู้ประกอบพิธีในอดีต ทำรำน้าพาทย์เสมอสามลา และหน้าพาทย์พราหมณ์ออกในอีกรูปแบบหนึ่ง สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ.2539 และ 22 ตุลาคม พ.ศ.2540

- นายทองสุข ทองหลิม ผู้ประกอบพิธีไหว้ครู ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเมื่อ พ.ศ.2527

เกิดเมื่อ 8 มิถุนายน พ.ศ.2482 ปัจจุบันอายุ 58 ปี รับราชการครู ตำแหน่ง อาจารย์ 2 ระดับ 7 วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ เรื่อง ทำรำน้าของผู้ประกอบพิธีและเรื่องการประกอบพิธีครั้งใหญ่เมื่อปีพ.ศ.2503(มีพิธียัญญะกรรม)

สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ.2540

- นายอุดม อังสุธร ผู้ประกอบพิธีไหว้ครู ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเมื่อ พ.ศ.2527

เกิดเมื่อ 15 สิงหาคม พ.ศ.2483 ปัจจุบันอายุ 57 ปี รับราชการครู ตำแหน่ง อาจารย์ 3 ระดับ 8 วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ เรื่อง การประกอบพิธีไหว้ครู แบบแผนการเปลี่ยนแปลงขั้นตอนลำดับการเรียกเพลงหน้าพาทย์ ทำรำน้าของผู้ประกอบพิธีในอดีต กระบวนการรำน้าของหลวงวิลาศวงงาม (หร่านินทร์) นายอุดม สายาคม และเป็นผู้ถ่ายทอด ทำรำน้าของผู้ประกอบพิธีให้กับผู้วิจัย

สัมภาษณ์และรับการถ่ายทอดตั้งแต่ มิถุนายน - สิงหาคม พ.ศ.2539 และวันที่ 21, 22 พฤษภาคม 2540

- นายธงไชย โพธิ์อารมย์ ผู้ประกอบพิธีไหว้ครู ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเมื่อ พ.ศ.2527

เกิดเมื่อ 1 เมษายน พ.ศ.2482 ปัจจุบันอายุ 58 ปี รับราชการศิลปิน ระดับ 9 สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร
ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เรื่อง แบบแผนการเรียกเพลงหน้าพาทย์
สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ.2539

1.3.2 ผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้เคยศึกษาเรื่องพิธีการไหว้ครูในละคร

- นางเฉลย ศุขะวณิช ผู้เชี่ยวชาญการสอนนาฏศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์) พ.ศ.2530 อดีตตัวละครเอก แห่งคณะละครวังสวนกุหลาบ ในสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา ปัจจุบันอายุ 94 ปี (พ.ศ.2540) เป็นผู้ที่ได้รับการครอบ และมีประสบการณ์ในการไหว้ครู-ครอบ จากการประกอบพิธีโดยพระยานัฏกานุกรักษ์ (ทองดี สุวรรณภารต) ปัจจุบัน นางเฉลย ศุขะวณิช ได้รับการยกย่องในวงวิชาการทางด้านนาฏศิลป์ ในฐานะปรมาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ เรื่อง วิธีกรไหว้ครู-ครอบ การจัดเตรียมอุปกรณ์และสิ่งของต่าง ๆ ในพิธีไหว้ครู ตามแบบแผนของพระยานัฏกานุกรักษ์
สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 30 กันยายน พ.ศ.2539

- นายประพันธ์ สุคนธชาติ อดีตข้าราชการกองการสังคีต กรมศิลปากร อายุ 63 ปี เป็นผู้สนใจค้นคว้าและเรียบเรียงตำราทางด้านนาฏศิลป์ ไว้หลายเล่ม เช่น

- พระพิราพ (กรุงเทพฯ, โรงพิมพ์ศิวพร, 2522)
- รามเกียรติ์ ตอน นางลอย (กรุงเทพฯ ; โรงพิมพ์ศิวพร, 2513)
- นารายณ์สิบปาง และพงศในเรื่องรามเกียรติ์ (กรุงเทพฯ ; โรงพิมพ์พระจันทร์, 2511)

สัมภาษณ์เรื่อง ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดตำราไหว้ครู ของพระยานักกานุกรักษ์ (ทองดี สุวรรณภารต) และพระยาสุนทรเทพระบำ (เปลี่ยน สุนทรนัญ) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม 2539 เรื่องบทไหว้ครู การมอบโองการไหว้ครู การตั้งวงเครื่องสังเวคหน้าพาทย์สำคัญในพิธีไหว้ครู สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2539

- พันโทสุจิตร ตุลยานนท์ เป็นผู้ที่สนใจค้นคว้าหลักฐานทางประวัติศาสตร์ วรรณคดี ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ประวัติศาสตร์สกุลบุคคลสำคัญทางด้านนาฏยศิลป์ ดุริยางค์ มีผลงานการเขียน ใช้นามปากกาว่า ส.ตุลยานนท์ งานนิพนธ์สำคัญ ได้แก่
 - สารจากเวียงพิงค์
 - บทความเป็นจดหมายโต้ตอบกับบุคคลต่าง ๆ
 เนื่องจากท่านมีสุขภาพไม่แข็งแรง ผู้วิจัยได้ใช้วิธีเขียนจดหมายโต้ตอบ ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2538-2540

- นายจาตุรงค์ มนตรีศาสตร์ ตำแหน่ง อาจารย์ 2 ระดับ 7 วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร ปัจจุบันอายุ 58 ปี เป็นผู้ที่ได้ศึกษาจากสถาบันกลามันทลัม (KERALA ACADEMY OF ARTS) ตำบลเวรุตุรดี จังหวัดตรัง รัฐเกราะฟ้า สาธารณรัฐอินเดีย

เป็นผู้ที่ให้ข้อมูล เรื่อง การไหว้ครู “ครูทักษิณา” เพื่อเปรียบเทียบกับ การไหว้ครูโซน-ละคร

สัมภาษณ์ เมื่อ สิงหาคม พ.ศ.2538

1.4 ศึกษาด้วยการฝึกหัดการรำหน้าพาทย์ของผู้ประกอบพิธี จากนายอุดม อังศุธร ผู้ประกอบพิธีที่ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเมื่อ ปี พ.ศ.2527

นายอุดม อังศุธร เป็นผู้ประกอบพิธี เพียงท่านเดียวที่ได้รับการสืบต่อทำรำของผู้ประกอบพิธีจาก นายอาคม สหายาคม โดยมีนางลมูล ยมะคุปต์ เป็นผู้แนะนำ โอกาสของ

การได้เรียนรู้ทำร่ำของผู้ประกอบพิธีในขณะที่ผู้ประกอบพิธียังมีชีวิตอยู่ ไม่เคยปรากฏมาก่อน นับได้ว่า นายอุดม อังสุร เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ตรง ในเรื่องการทำของผู้ประกอบพิธีจากผู้ประกอบพิธีท่านเดิม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นการรวบรวมลำดับขั้นตอนการเรียกเพลงหน้าพาทย์ ในพิธีไหว้ครูโขน-ละคร
2. สามารถอธิบายถึงความสำคัญ และเหตุผลในการที่ผู้ประกอบพิธีคัดเลือกเพลงหน้าพาทย์มาใช้ในพิธีไหว้ครู
3. สามารถอธิบายที่มา และความหมายของทำร่ำแต่ละทำ โดยการเปรียบเทียบกับแม่ทำในนาฏศิลป์ไทย อันได้แก่ ทำร่ำเพลงช้า-เพลงเร็ว ทำร่ำแม่บทใหญ่ ทำแม่ท่ายักษ์ ตลอดจนทำร่ำที่เป็นแบบนาฏยศัพท์
4. เป็นข้อมูลสำคัญ และเป็นแนวทางในการศึกษาสำหรับผู้สนใจวิทยาการสาขานี้ ในโอกาสต่อไป

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การไหว้ครูโขน-ละคร (พิธีหลวง)

หมายถึง พิธีกรรมที่กรมศิลปากร หรือสำนักพระราชวังจัดขึ้น มีจุดประสงค์เพื่อแสดงความกตัญญูด้วยการบวงสรวงบูชาครูนาฏศิลป์

พิธีกรรมการไหว้ครูโขน-ละคร มีขั้นตอนสำคัญ ประกอบด้วย การบูชาพระรัตนตรัย เสกน้ำมนต์ ชุมนุมเทวดา เชิญครูเข้าตัว เชิญครูเทวดามนุษย์ อสุร มาร่วมในพิธี บูชาครู การสรงน้ำครู ถวายเครื่องสังเวท กระยาบวช สมมุติตนเป็นพระภคตฤๅษี มาประกอบพิธีครอบ-รับมอบ สมโภชครูและส่งครูกลับสู่ทิพยวิมานเป็นการเสร็จสิ้นพิธี

ประธานผู้ประกอบพิธี หรือผู้ประกอบพิธี

ในงานวิจัยครั้งนี้ จะใช้คำว่า “ผู้ประกอบพิธี” หมายถึง ครูนาฏศิลป์ชาย ที่มีคุณสมบัติครบถ้วนตามขนบบัญญัติ และได้รับมอบกรรมสิทธิ์การเป็น

ผู้ประกอบพิธีจากผู้ประกอบพิธีท่านเดิม หรือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นผู้ประกอบพิธี

ประธานในพิธี

หมายถึง ผู้ที่ได้รับเชิญจากเจ้าภาพ หรือสถาบันที่ประกอบพิธี
ไหว้ครูโยน-ละคร และเป็นผู้ที่ได้รับเกียรติให้เป็นผู้จุดธูปเทียนบูชา
พระรัตนตรัย และบูชาครู

นาฏยศัพท์

หมายถึง ศัพท์ที่ใช้เฉพาะในวงการนาฏศิลป์ไทย เป็นศัพท์ที่
ใช้อธิบายวิธีปฏิบัติ เช่น จีบ วง เหลี่ยม เสี้ยว กระดก กระทบ ฯลฯ

เพลงหน้าพาทย์

หมายถึง เพลงที่บรรเลงประกอบกิริยา ทั้งที่เป็นกิริยาอาการ
ของมนุษย์ สัตว์ เหตุการณ์ธรรมชาติ ที่เป็นจริงหรือสมมุติขึ้น หรือเพื่อ แสดง
เหตุการณ์มีหัตถ์จรรยอันเป็นไปตามท้องเรื่องต่าง ๆ

เพลงหน้าพาทย์ที่กล่าวถึงในงานวิจัย หมายถึง เพลงหน้าพาทย์ที่
ผู้ประกอบพิธีรำว่าในขณะประกอบพิธีไหว้ครูโยน-ละคร (พิธีหลวง) ซึ่งแยก
ออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

1. เพลงหน้าพาทย์ ที่ผู้ประกอบพิธีรำว่าด้วยตนเอง ในบทบาท
ของพระภรตฤณี หรือบทบาทของผู้ทรงศีล ได้แก่ หน้าพาทย์พราหมณ์เข้า
พราหมณ์ออก เสมอสามลา เสมอเถร
2. เพลงหน้าพาทย์ที่ผู้ประกอบพิธีรำว่า นำศิษย์ ในบทบาทของ
ผู้ประกอบพิธีหรือหัวหน้าคณะศิษย์เพื่อถวายเครื่องพลีกรรมหรือสมโภช
บูชา ได้แก่ หน้าพาทย์เชิด (ถวายเครื่อง) ไปรยข้าวตอก และกรวาวว่า (ว่าส่ง
ครู)